

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Fakulteten för naturresurser och
jordbruksvetenskap

Smarta landsbygder

– En studie över konceptet Smarta landsbygder i Sverige

A study of the concept Smart Villages in Sweden

Frans Elf

Denna rapport är ett studentarbete som genomförts under Tillväxtverkets och Jordbruksverkets handledning i samverkan.

Handledare på Tillväxtverket: Gunnar Lindberg

Handledare på Jordbruksverket: Tobias Kreuzpointner och Maria Unell

Studien har genomförts inom CAP & hållbarhet, ett stående samverkansprojekt mellan Jordbruksverket, Naturvårdsverket, Havs- och vattenmyndigheten, Riksantikvarieämbetet och länsstyrelserna för att göra framåtsyftande analyser av EU:s gemensamma jordbrukspolitik.

SAMMANFATTNING

2017 lanserade EU-kommissionen sin strategi för konceptet Smarta landsbygder. Sedan dess har konceptet spridit sig till EU:s medlemsländer, däribland Sverige. Den här studiens syfte är att undersöka hur Smarta landsbygder tar plats i en svensk kontext. Den svarar på frågeställningar gällande konceptets utveckling i Sverige, vilka funktioner det fyller, vilka förutsättningar som krävs och vilka hinder som lyfts fram samt hur Smarta landsbygder kan sammanstråla med olika myndigheters verksamheter.

Studien visar att tanken med Smarta landsbygder inte skiljer sig mycket från den landsbygdsutveckling som varit norm under de senaste åren, och konceptet bör snarare ses som en vidareutveckling av begreppet landsbygdsutveckling än någonting nytt. Tanken med Smarta landsbygder är inte att verka inom ett lokalsamhälle, utan snarare som en del av ett nätverk av flera landsbygder. Konceptet syftar till att skapa ett strategiskt hållbart arbetssätt för landsbygder i Sverige. Detta gestaltas genom en samverkan mellan civilsamhälle, lokalt näringsliv och offentlig sektor. Projekten som genomförs är till stor del finansierade av olika typer av EU-fonder. Underifrånperspektivet är en central del av konceptet. Bygder ska utvecklas utifrån de förutsättningar som finns lokalt. De ideella krafter som bygdeföreningar på landsbygden bidrar med är en av förutsättningarna för utvecklingen av Smarta landsbygder. Framförallt eftersom bygdeföreningarna bidrar till att skapa ett engagemang lokalt i bygden, vilket är centralt för att den här typen av utveckling ska fungera.

Vidare visar studien att samverkan spelar en central roll i utvecklingen av Smarta landsbygder; samverkan såväl inom lokalsamhällen som mellan dem och det offentliga eller mellan samhällen. Samverkan mellan personer inom ett lokalsamhälle är essentiellt för att nyttja alla de kompetenser som finns. Relationen mellan lokalsamhällena och de offentliga aktörerna, främst till kommunen, är betydelsefull, inte minst ur en ekonomisk synvinkel. Den samverkan som sker mellan olika bygder är inte lika vanligt förekommande, även om den också är nyttig för utvecklingen av Smarta landsbygder. En sådan samverkan mellan bygder främjar utvecklingen framförallt när den öppnar för ett nätverkande och möjlighet till personligt kontaktutbyte för personerna som verkar i de olika bygderna.

Utifrån resultatet av den här studien föreslås att följande punkter beaktas vid vidare arbete med Smarta landsbygder i Sverige:

- En smart landsbygd är inte smart om den arbetar ensam: Samverkan såväl inom det egna samhället som med andra samhällen och med myndigheterna är en central del i tanken med arbetssättet. Det behöver finnas organisationer som tar ett större samordnande ansvar; dels organisationer som verkar nationellt (Landsbygdsnätverket, Hela Sverige ska leva) och dels organisationer som verkar regionalt (regionerna, Leaderområden).

- För att Smarta landsbygder som arbets- och tankesätt lätt ska etablera sig inom svensk landsbygdsutveckling behöver konceptet skrivas in i de olika politiska strategierna. Smarta landsbygder har en roll att spela i strategier på flera samhällsnivåer, allt från lokala till nationella strategier för landsbygden. Samtidigt behövs hela tiden en lokal förankring vid utformandet av strategier.
- Eftersom arbetet med Smarta landsbygder utgår från att nyttja de styrkor som finns lokalt behöver det finnas förutsättningar att göra det. Metoder och verktyg behövs för att personerna på lokal nivå ska kunna arbeta med lokal utveckling, organisera sig i bygdeföreningar, förstå sig på systemen med projektmedelansökningar etc. Genom att utveckla den här typen av kompetenser låter man bygderna på ett smart sätt hjälpa sig själva.
- Civilsamhällets organisationer är direkt avgörande för utvecklingen av Smarta landsbygder. Därför behöver civilsamhället som en ansvarstagande aktör lyftas. De behöver få bästa möjliga förutsättningar för att på ett smidigt sätt arbeta med en smart lokal utveckling.
- Smarta landsbygder innebär ingen reformering av den landsbygdsutveckling som finns sedan tidigare. Konceptet ska snarare fungera som ännu ett tillvägagångssätt i hur man kan bedriva landsbygdsutveckling i de bygder där det passar.

Innehåll

1. INLEDNING	6
1.1 SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR.....	6
1.2 BAKGRUND.....	7
1.3 METOD OCH GENOMFÖRANDE	9
2. SMARTA LANDSBYGDER I SVERIGE	10
2.1 OLIKA TYPER AV PROJEKT I EN SMART LANDSBYGD	10
2.2 DRIVKRAFTERNA BAKOM UTVECKLINGEN AV SMARTA LANDSBYGDER	12
2.3 CIVILSAMHÄLLET OCH DESS ENGAGERADE ORGANISATIONER	12
2.4 SMARTA LANDSBYGDER OCH HÅLLBARHET	14
2.5 VAD BEHÖVS FÖR ATT EN BYGD SKA KUNNA BLI "SMART"?	15
2.5.1 VILKA FÖRUTSÄTTNINGAR LYFTS FRAM FÖR ATT KUNNA UTVECKLA SMARTA LANDSBYGDER.....	15
2.5.2 UTMANINGAR SOM KAN UPPSTÅ	16
2.6 VILKA FUNKTIONER FYLLER SMARTA LANDSBYGDER?	17
2.6.1 ATT UTVECKLA DE LOKALA KOMPETENSERNA.....	17
2.6.2 NÄRINGSLIVETS ROLL I DEN SMARTA LANDSBYGDEN	18
2.6.3 SMARTA LANDSBYGDER, ÄVEN FÖR DE UNGA.....	20
2.6.4 SMARTA LANDSBYGDER, SMARTA LOKALA LÖSNINGAR ELLER EN SMART LANDSBYGDSUTVECKLING?	21
3. SAMARBETEN, MYNDIGHETER OCH STRATEGIER.....	22
3.1 ETT VERKTYG FÖR OLIKA MYNDIGHETER	22
3.1.1 KOMMUNENS ROLL.....	22
3.1.2 REGIONENS ROLL.....	23
3.1.3 ÖVRIGA MYNDIGHETERS ROLL.....	24
3.2 SMARTA LANDSBYGDER SOM KATALYSATOR FÖR SAMVERKAN	24
3.3 PRIORITERADE POLITISKA SAKOMRÅDEN	25
3.4 OM ATT INVOLVERA KONCEPTET I POLITISKA STRATEGIER	27
4. DISKUSSION.....	28
4.1 ANDRA TYPER AV SMARTA LANDSBYGDER	28
4.2 DEN VIKTIGA LOKALA KOMPETENSEN.....	29
4.3 VAD GÖR MAN NÄR KOMPETENSEN INTE FINNS DÄR?	30
4.4 SAMVERKAN – KUGGHJULET I DEN SMARTA LANDSBYGDEN	30
5. REFERENSER	32

1. Inledning

Att samhällsutvecklingen förändras över tid är ingenting nytt. Såväl städer som landsbygder söker nya metoder och koncept för att utvecklas. Ett av dessa nya koncept som under de senaste åren etablerat sig är den smarta staden (*Smart cities*). Smarta städer är platser där man på ett effektivt och hållbart sätt med hjälp av digitala innovationer förbättrar livsmiljön för invånarna (EU-kommissionen 2018). Detta kan innebära smarta logistiska lösningar för kollektivtrafiken eller en hållbarare vatten- och elhushållning, men det kan också innebära sociala innovationer i form av mötesplatser för äldre eller integrationsprojekt. Målet är helt enkelt att försöka göra städerna mer smarta med hjälp av digitala och hållbara lösningar. Staden är dock inte den enda plats som gynnas av smarta hållbara lösningar: Tanken om att skapa smarta samhällen på landsbygden bygger på samma grundläggande tankar och har formulerats i konceptet Smarta landsbygder (*Smart villages*) (ibid.).

Att vara en smart by eller landsbygd handlar om att utvecklas när det finns behov av utveckling, inte för utvecklingens skull. Det handlar om samverkan såväl inom byar som mellan byar och offentlig sektor. Det handlar om att vidareutveckla de styrkor och förutsättningar som redan finns, såväl i form av fysiska resurser som kompetens. Det handlar om idéer framtagna av lokalsamhällen för lokalsamhällen, det handlar om en smart och hållbar landsbygdsutveckling (ENRD, Landsbygdsnätverket m.fl.). I den här rapporten kommer konceptet framöver kallas Smarta landsbygder i likhet med hur Landsbygdsnätverkets arbetsgrupp för Smarta landsbygder benämner det, istället för det från engelskan direktöversatta smarta byar.

I den svenska litteraturen finns det inte särskilt mycket skrivet om konceptet Smarta landsbygder. Det är samtidigt ett brett koncept som involverar flera olika politikområden. I Sverige förvaltar såväl Jordbruksverket som Tillväxtverket flera av de EU-program som Smarta landsbygder som koncept berörs av. Därtill finns nationella stödåtgärder, satsningar inom besöksnäringen och livsmedelsstrategin. Samtliga går att på ett eller annat sätt koppla till landsbygdsutveckling och konceptet Smarta landsbygder.

1.1 Syfte och frågeställningar

Den här studien är genomförd av en agronomstudent på SLU, som ett praktikprojekt på Jordbruksverket och Tillväxtverket i samverkan. Projektet har genomförts inom ramen för CAP & hållbarhet, vilket är ett samverkansprojekt mellan Jordbruksverket, Naturvårdsverket, Riksantikvarieämbetet, Havs- och Vattenmyndigheten och länsstyrelserna. Projektet handlar om att genom olika studier och delprojekt göra framåtsyftande analyser av hur EU:s gemensamma jordbrukspolitik (CAP) påverkar social, ekonomisk och miljömässig hållbarhet.

Denna rapport ska komma till användning för personer verksamma inom arbetet med landsbygdsutveckling och ge dem en bild av konceptet Smarta landsbygder. Syftet med studien är att på ett mer utförligt sätt undersöka vad konceptet Smarta landsbygder innebär i en svensk kontext, vad det finns för drivkrafter och hur konceptet på ett tydligare sätt ska kunna involveras i framtida strategiarbeten för landsbygdsutveckling. För att undersöka detta har följande frågeställningar använts som utgångspunkt:

- Hur har konceptet Smarta landsbygder utvecklats under de senaste åren?
- Vilka fördelar lyfts fram med Smarta landsbygder?
- Vilka funktioner fyller Smarta landsbygder, och hur skiljer sig begreppet från utvecklingen av byar/platser?
- Vilka förutsättningar, drivkrafter och hinder lyfts fram i utvecklingen av Smarta landsbygder?
- På vilket sätt sammanstrålar lokala och nationella myndigheters verksamheter i utvecklingsområden?

1.2 Bakgrund

Smart villages är ett relativt nytt koncept som under 2016 etablerades inom EU. Hädanefter kallar vi det i rapporten Smarta landsbygder. Under 2017 lanserade EU-kommissionen sin strategi för Smarta landsbygder (ENRD 2018). Det har under de senaste åren spridits till Europas alla hörn, som exempel kan nämnas samarbetsprojekt i Katalonien i Spanien, bredbandsprojekt i Hiiuma i Estland och en hållbar vattenhushållningsvision för Norefloden i Kilkenny på Irland (ENRD 2018). Vad är då egentligen en ”smart landsbygd” och vad kännetecknar de projekt som genomförs i Smarta landsbygder? EU-kommissionen definierar begreppet i sin strategi från 2017. Där sammanfattar de Smarta landsbygder som antingen landsbygder eller samhällen på landsbygden där de lokala styrkorna lyfts fram tillsammans med nya möjligheter i form av kreativa innovationer – exempelvis digitala lösningar – för att på ett bättre sätt låta invånarna dra nytta av den kunskap som finns (ibid.). Detta är en definition som Landsbygdsnätverkets arbetsgrupp för Smarta landsbygder har vidareutvecklat för konceptet i en svensk kontext.

I slutet av 2019 satte sig en ny tillsatt arbetsgrupp via Landsbygdsnätverket för att utveckla konceptet med Smarta landsbygder i Sverige. Flertalet olika myndigheter och organisationer var representerade i arbetsgruppen. Syftet med arbetsgruppen var att skapa bättre förutsättningar för att skapa Smarta landsbygder i Sverige. En central tanke var att integrera konceptet i olika myndigheters program (Landsbygdsnätverket 2020).

För att etablera konceptet i EU:s medlemsländer lanserades projektet *Preparatory Action on Smart Rural Areas in the 21st Century, Smart Rural 21*. Detta är ett projekt som sträcker sig över två och ett halvt år med start i december 2019 och pågår till juni 2022. Syftet med projektet är att hjälpa och inspirera byar till

utveckling genom att implementera strategier för Smarta landsbygder och tillvägagångssätt runt om i Europa. Av dessa strategier och tillvägagångssätt kan sedan slutsatser dras för att stötta framtida strategier för smarta byar (Smartrural21 2021). Till projektet valdes 21 byar/landsbygder ut. En av dessa bygder är det svenska samhället Vuollerim.

Exempel 1. Vuollerim

Vuollerim är ett litet samhälle i Jokkmokks kommun, precis vid sammanflödet av lilla och stora Lule älv. Trots samhällets storlek på ungefär 700 personer finns och verkar här 40 olika icke vinstdrivna föreningar. Entreprenörsandan är stor och totalt finns det ungefär 60 företag i bygden. Ett av de övergripande målen som Vuollerims invånare satt upp är att öka Vuollerims attraktivitet. En del av detta bygger på att attrahera yngre generationer till att flytta till Vuollerim, en annan del bygger på att få samhällsinvånarna att vilja hjälpa till att investera i bygden. Stora satsningar har även gjorts på fiberutbyggnad för att skapa förutsättningar för en digitaliserad framtid. Detta är delar som tillsammans ska bidra till att göra Vuollerim till ett långsiktigt hållbart samhälle.

På flera sätt är Vuollerim precis det som förknippas med en smart landsbygdsutveckling. Viljan till utveckling finns där, förutsättningarna för utveckling finns där och samverkan som leder till utveckling finns där. En stor del av krafterna bakom denna utveckling är de sju bygdebolag som finns i bygden. Det första bygdebolaget grundades för ungefär 20 år sedan för att rädda kvar den lokala järnaffären, vilket engagerade byborna. Därefter har olika typer av bygdebolag bildats efter olika typer av behov och förutsättningar. Det har varit såväl aktiebolag som ekonomiska föreningar som verkat för en bibehållen kommersiell såväl som offentlig service. Alla dessa bygdekonstellationer bidrar till den levande lokala ekonomin som finns i Vuollerim. I ett avsnitt av Landsbygdsnätverkets podcast från 2018 lyfter en av de drivande personerna i Vuollerim antalet bygdebolag som en mångfacetterad styrka. Dels då ett större antal bygdebolag skapar enklare kommunikationsvägar men även då flera bygdebolag ännu lättare kan ta vara på den kompetens som finns lokalt i bygden genom att rikta in sig på specifika typer av projekt.

Det var fler svenska samhällen än Vuollerim som ansökte om att vara en del av Smartrural21-projektet. Flera av de representanter från bygder jag varit i kontakt med ansökte om att vara en del av projektet och hade således en bra bild av vad konceptet Smarta landsbygder innebär. Andra av de intervjuade har istället näst intill varit omedvetna om konceptet Smarta landsbygder. Vuollerim har valt en väg att gå, och senare i den här rapporten kommer exempel från andra samhällen att presenteras. Det gemensamma för bygderna är att de på ett eller annat sätt, mer eller mindre tydligt, arbetar enligt definitionen för vad en smart landsbygd är.

1.3 Metod och genomförande

Den här studien är genomförd med en kvalitativ metod och är baserad främst på djupintervjuer med personer i Sverige som på ett eller annat sätt arbetat i relation till konceptet Smarta landsbygder. Utöver intervjuerna tillkom också material från tidigare rapporter, seminarier, workshops, webinarier och podcasts.

Totalt genomfördes 25 intervjuer. Intervjuerna genomfördes antingen över telefon eller som ett videomöte. Intervjuerna som genomfördes var semistrukturerade, vilket innebär att respondenterna gavs möjlighet att tala tämligen fritt kring några på förhand utvalda ämnen (Kvale *et al.* 2009). Eftersom respondenterna har haft olika roller och relationer till Smarta landsbygder har teman från de olika intervjuerna varierat något.

För att skapa ett brett underlag har vi valt respondenter med olika relation till Smarta landsbygder. Respondenterna har representerat aktörer som kommun, region, Leaderkontor och såväl lokala intresseföreningar som det lokala näringslivet. Respondenterna är också spridda geografiskt över hela landet. Av de intervjuade var tio män och femton kvinnor.

Eftersom konceptet Smarta landsbygder är nytt saknas det övergripande sammanställningar över dessa i Sverige. Därav bygger urvalet av respondenter främst på Jordbruksverkets och Tillväxtverkets projektdatabaser. Utöver dessa har urvalet byggt på tips från Landsbygdsnätverkets arbetsgrupp för Smarta landsbygder, riksorganisationen Hela Sverige ska leva och på personliga kontakter. Utifrån definitionen av vad en Smart landsbygd är har jag sedan valt vilka projekt och bygder som passat för en intervju. Urvalet av projekt/bygder har gjort att ett stort fokus har hamnat på bygder med servicelösningar (exempelvis lanthandel, byskola) och mindre på de rent tekniska projekten som ofta associeras med Smarta landsbygder.

De semistrukturerade intervjuerna gav en inblick i hur respondenterna tänker kring Smarta landsbygder utifrån olika roller. Att inte använda sig av färdiga intervjufrågor gjorde det enklare att stanna kvar vid ämnen som var intressanta (Kvale *et al.* 2009). De intervjuer som genomfördes hade en varierande längd, de flesta mellan 60 och 90 minuter. För ett bredare underlag hade fler intervjuer varit ett alternativ, samtidigt är konceptet fortfarande nytt, alltså var det svårt att hitta byar som passade för en intervju. När alla intervjuer var genomförda valdes några av intervjupersonerna ut för en ytterligare fördjupning i några specifika ämnen. I dessa två fokusgrupper tilläts personerna diskutera de utvalda ämnena med varandra och således ställa olika perspektiv mot varandra.

I kommande avsnitt presenteras hur Smarta landsbygder ser ut i en svensk kontext. Avsnittet lyfter vilka drivkrafter som ligger bakom utvecklingen av Smarta landsbygder, vilka förutsättningar som krävs och vilka funktioner begreppet egentligen fyller. I avsnitt tre flyttas fokus över till framtiden. Där presenteras olika myndigheters roll för utvecklingen av Smarta landsbygder, vikten av samverkan

och varför konceptet behöver vara en del av olika politiska strategier. Slutligen följer avsnitt fyra där jag väljer att diskutera de möjligheter och hinder med Smarta landsbygder jag själv finner mest intressanta.

2 Smarta landsbygder i Sverige

Trots att begreppet Smarta landsbygder är relativt nytt i Sverige finns det flera samhällen som på många sätt fungerar som en smart landsbygd. Framförallt finns det bygder som under en längre tid redan arbetat på ett ”smart” sätt. I det här avsnittet presenteras exempel på hur en smart landsbygd kan se ut, vad det är som driver utvecklingen av Smarta landsbygder, olika aktörers roller och vilka funktioner konceptet Smarta landsbygder kan fylla i Sverige.

2.1 Olika typer av projekt i en smart landsbygd

För att förstå konceptet Smarta landsbygder presenterar jag först olika typer av projekt/verksamheter som genomförts i de bygder jag varit i kontakt med. Även om inte alla initiativ som genomförts i bygderna har skett i projektform, benämner jag dem framöver i rapporten som projekt. Jag har i den här rapporten valt att dela in projekten som genomförts i byarna i tre olika kategorier: Service- och socialt innovativa projekt, tekniskt innovativa projekt och demokratiska projekt.

Service och de socialt innovativa projekten är kanske de allra vanligaste projekten och framförallt de som i hög utsträckning kopplar samman med landsbygdsutveckling eller samhällsutveckling. De vanligast förekommande serviceprojekten är bygdeägda matbutiker, tankstationer, byskolor och paketombudslösningar. De socialt innovativa projekten kan exemplifieras av

Exempel 2, Lanthandeln i Oxsätra

I Oxsätra utanför Uppsala skulle den lokala lanthandeln stängas i samband med att den dåvarande ägaren skulle gå i pension. Då beslöt några eldsjälar sig för att rädda lanthandeln. Genom det nystartade bygdebolaget fick byborna möjlighet att köpa aktier i bolaget. Bygdebolaget köpte sedan butikslokalen och driver idag lanthandeln utan några anställda. De som arbetar i butiken fakturerar sina timmar via ett eget företag eller genom egenanställning. Mycket av de investeringar som gjorts är bekostade av olika typer av bidrag, det handlar om att ta reda på vilka bidrag man faktiskt kan söka. En utmaning som lanthandeln står inför är konkurrensen från de större matvarukedjorna med låga priser och stort utbud – en konkurrent man aldrig kommer kunna konkurrera med rent prismässigt. Handlar man på lanthandeln i Oxsätra gör man det för att man vill bidra.

Lanthandeln var bara början på en rad nya projekt som bygdebolaget i Oxsätra började driva. Bygdebolaget har även samordnat en utbyggnad av fibernätet samt driver idag även en bensinstation.

mötesplatser (såväl digitala som fysiska). Den här typen av projekt uppkommer främst av att det finns ett behov och en vilja att bygden ska fortsätta ha serviceinrättningar kvar. Det är också projekt som fungerar som sociala mötesplatser för invånarna i en bygd.

Jämfört med serviceprojekt är de tekniskt innovativa projekten inte kopplade till service, även om serviceprojekt givetvis kan vara såväl innovativa som tekniska. Innovation kan, men behöver inte, innebära digitala lösningar. Exempel på innovativa projekt är lokalt ägda vindkraftsparker, digitala plattformar och tekniska vattensystem för att minska vattenläckage. De tekniskt innovativa projekten grundar sig inte lika tydligt i ett behov eller saknad av en samhällsfunktion, utan de drivs snarare av den kreativitet och tekniska nyfikenhet som finns hos personerna i lokalsamhället.

Exempel 3. Smarta byar i Veberöd

I Veberöd utanför Lund har man skapat en plattform för aktörer som tillsammans kan testa och utveckla produkter och tjänster som bidrar till ett smartare och hållbarare samhälle. Denna plattform har lagt grunden till vad som kan kallas en forskarby med flertalet smarta projekt. Ett av dessa projekt var att de skapade en 3D-modell av Veberöd med hjälp av drönarfoton. Denna modell ska sedan kunna användas inom flera olika områden, exempelvis för att skapa en bättre kommunikation mellan medborgarna och kommunen vid frågor gällande bygglov etc. Se gärna mer genom att besöka deras hemsida www.smartabyar.se

De demokratiska projekten är ofta initierade av kommunen i ett försök att involvera och engagera personer på ett lokalt plan. Till skillnad mot de två tidigare kategorierna är syftet att skapa underlag för lokala demokratiska lösningar och bygga ett samhällsengagemang snarare än konkreta projektresultat. Exempel på demokratiska lösningar är lokala utvecklingsplaner eller medborgarbudgetar.

Exempel 4. Medborgarbudgeten i Nässjö kommun

I Nässjö kommun har man valt att använda sig av en medborgarbudget. Syftet med deras medborgarbudget är att låta kommuninvånarna vara med och bestämma vilka investeringar som ska göras på mindre orter. Det fungerar på så vis att varje ort i kommunen får en mindre summa pengar som de kan förvalta på olika idéer framröstade av invånarna på orten. Alla boende på orten är röstberättigade och alla har möjlighet att ta fram sina egna förslag för röstning. Förslagen som tas fram ska vara tillgängliga för alla, göra platsen mer attraktiv och bidra till identitetsbyggande. Exempel på genomförda projekt är upprustande av badplatser och lekplatser. Medborgarbudgetar används i flera kommuner runt om i landet och får överlag positiv kritik. I Nässjö kommun uppskattar invånarna exempelvis att de får vara med och bestämma även om det bara gäller mindre projekt.

Hur projekten genomförs skiljer sig en del. Framförallt drivs de genom samarbete mellan de tre sektorerna och finansieras delvis med stöd av såväl nationella stöd som EU-stöd. Projekten genomförs i mindre utsträckning utan hjälp av olika ekonomiska stöd. Genomförandet sker främst på lokala initiativ (se exempel 2 med Oxsätra), men det sker även med kommunen som den drivande aktören (se exempel 4 med Nässjö kommun).

Tanken med Smarta landsbygder är lite av en vidareutveckling av den byutveckling som funnits under en längre tid i Sverige med engagerade föreningar i bygderna. Det finns också paralleller att dra till hur Leadeområdena idag arbetar i Sverige, med den skillnaden att genomförandet av Smarta landsbygder sker i betydligt mindre skala, i små byar eller landsbygder. Leaderområden däremot täcker geografiskt större områden.

2.2 Drivkrafterna bakom utvecklingen av Smarta landsbygder

Drivkrafterna i en bygd utgår till stor del från de förutsättningar som finns lokalt. Exempelvis handlar de initiativ man genomför i de bygder som har problem med avbefolkning, där den offentliga och kommersiella servicen stänger igen, främst om att hitta lösningar på akuta problem. I den här typen av bygder återfinns projekt under kategorin serviceprojekt. I bygder där avbefolkning och nedstängning av serviceställen inte är något akut problem finns andra drivkrafter till en smart utveckling. Det är i dessa bygder de innovativa projekten i högre utsträckning återfinns. Den svenska landsbygden är inte densamma över hela landet och av den naturliga anledningen skiljer sig även förutsättningarna hos de olika bygderna åt. Eftersom förutsättningarna inte är desamma skiljer sig även drivkrafterna bakom utvecklingen av Smarta landsbygder åt. En av de intervjuade kommunala landsbygdsutvecklarna lyfter en för alla bygder viktig pusselbit:

Från vår sida (kommunen) handlar det om skapa engagemang och delaktighet i byarna. De flesta projekt bygger på ett behov, då är engagemanget ofta stort... När vi i kommunen själva är drivande i ett projekt försöker vi ofta få en input av lokalinvånarna, att få dem engagerade.

Behovet av att skapa ett lokalt engagemang är en central del i utvecklingen av Smarta landsbygder. Om fler personer kommer kunna nyttja ett visst initiativ ökar även chanserna till att engagemanget för ett sådant initiativ är större. Engagemang är någonting som byggs upp när flera personer arbetar mot samma mål, med en vilja att utveckla bygden. Alla personer som intervjuats i den här studien har menat att engagemanget varit stort i deras bygd, även om engagemanget varierar från projekt till projekt. Samtidigt är det främst en liten grupp personer – eldsjälarna i byn – som engagerar sig mest och spelar allra störst roll.

2.3 Civilsamhället och dess engagerade organisationer

Civilsamhället spelar en central roll i det demokratiska samhället idag, det engagerar personer och ger medborgare möjlighet att uttrycka sina synpunkter i de

politiska processerna (MUCF 2019). Civilsamhället är en viktig aktör i staden såväl som på landsbygden. I landsbygder där infrastrukturen försvagas tar civilsamhällets organisationer ansvarstagande roller i att upprätthålla såväl den kommersiella som offentliga service som har lagts ner (von Essen & Ydreemark 2020).

När jag i intervjuerna frågade om vilken betydelse civilsamhällets organisationer har för utvecklingen av lokalsamhället betonade samtliga intervjupersoner att de spelat en avgörande roll. Om den intervjuade personen var kommunanställd, regionanställd, arbetade inom Leader eller var en aktiv medborgare i lokalsamhället spelade ingen roll; alla betonade och förstod värdet av civilsamhällets organisationer på landsbygden. De talade om den roll de spelade rent ekonomiskt; om hur en liten ekonomisk summa, antingen från kommun eller i form av EU-stöd, kan få en enorm utväxling tack vare de ideella timmarna civilsamhällets organisationer lägger ner. Framförallt talade de om hur civilsamhället bidrar med betydligt mer än de ideella arbetstimarna och de materiella resurser som projekten ger. De bidrar till att skapa en lokal stolthet över sin bygd och till en förbättrad gemenskap – mervärden som är svåra att mäta men oerhört viktiga i det långsiktiga målet med de civila organisationernas arbete. De bidrar också till att skapa bestående strukturer i samhället som sträcker sig längre än de befintliga projektens mål och tidsram. De civila organisationernas arbete innebär även mervärden i form av maktförflyttning och socialt kapital. Flertalet forskare har under lång tid betonat betydelsen av mervärden som socialt kapital och decentralisering av makt som framgångsfaktorer för landsbygdsutveckling (Putnam 1993 m.fl.). En av de intervjupersoner som själv var aktiv i den lokala bygdeföreningen betonar vikten av engagemang och ansvarstagande hos en civilsamhällesperson:

En engagerad medborgare är inte heller bara en civilsamhällesperson, utan också ofta en företagare eller tjänsteperson. Vilket förenklar att samtalet kan föras mellan sektorerna. Det handlar om att hitta en balans i hur stort ansvar de ska behöva ta.

Under intervjuerna framkommer att det finns en viss risk med hur mycket ansvar det civila samhället kan ta på sig. Det blir problematiskt när bygder står och faller med ett litet antal personer. Dessa personer, eller eldsjälarna som de ofta benämns, är oerhört viktiga för att skapa det viktiga engagemanget för den lokala bygden och den gemenskap som följer. Eldsjälarnas drivs av sina känslor för den lokala bygden. Samtidigt är det inte sällan dessa personer även besitter andra kompetenser och en organisationsförmåga. En av de intervjuade menar att eldsjälarna besitter förtroendekapital, från såväl den lokala bygden som det offentliga. Det förtroendekapital den intervjuade beskriver går att jämföra med Wolsinks (2000) teorier om det institutionella kapitalet. Det är en resurs som möjliggör komplexa projekteringar samtidigt som den lokala acceptansen är hög. Tillsammans är dessa resurser hos eldsjälarna som är vitala för att ett projekt ska gå från idé till handling och samtidigt involvera bygden. För att skapa den långsiktighet och resiliens som bygderna eftersträvar upplever intervjupersonerna att det behöver finnas metoder och verktyg att ge eldsjälarna. En av de intervjuade säger:

För att bygga en långsiktighet hos dessa eldsjälar handlar det om att ge dem rätt resurser. Det går inte att bara ersätta dem. Det gäller att ge dem möjlighet att fortsätta vara eldsjälarna. Det skulle exempelvis kunna göras med utbildningar, stöd från myndigheter eller ekonomiska ersättningar. Utmärkelser som årets eldsjäl är ett annat alternativ där de i alla fall blir uppmärksammade.

Trots riskerna med de civila organisationernas ansvar upplever inte någon av de intervjuade att detta ansvar är för stort. De förstår varför de behöver ta ansvar, att serviceställen läggs ner och det ekonomiskt ohållbara för vissa kommuner att fortsätta driva bygden som tidigare. För att fortsätta utveckla sina bygder och i vissa fall till och med överleva behöver det finnas ett ansvarstagande. *”Det finns en tanke om att när man bor på landsbygden hör det till att man engagerar sig i saker”*, som en av de intervjuade uttryckte sig. För att kunna fortsätta utvecklas behöver samverkan mellan kommun och civilsamhälle utvecklas ännu mer. Idag upplever vissa av de intervjuade att det är mer av ett ansvarsöverläggande från kommunens sida.

2.4 Smarta landsbygder och hållbarhet

I definitionen av Smarta landsbygder som presenterades i inledningen finns begreppet hållbarhet med. Definitionen av hållbarhet myntades i den så kallade Bruntlandrapporten där hållbar utveckling definieras som en utveckling som tillfredsställer dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillfredsställa sina behov (WCED 1987). Hållbarhet brukar delas in i tre olika delar; den sociala hållbarheten, den ekonomiska hållbarheten och den miljömässiga hållbarheten. Från intervjuerna tydliggörs att alla dessa delar är en del av den Smarta landsbygden.

Enligt intervjuerna handlar hållbara lösningar i Smarta landsbygder till stor del om att ha en infrastruktur som möjliggör alla att ta del av tre aspekterna av hållbarhet tillgodoses, och också innefattar alla delar av samhället. En infrastruktur som innefattar alla delar av samhället. Det kan vara allt från digitala vårdlösningar till smartare transportlösningar. Flera intervjupersoner menar att det lagts en grund till en ny typ av samhällsstruktur under det senaste året i och med Covid-19. Från en av intervjuerna citeras:

Det gäller att bygga vidare på de få fördelar corona har inneburit för samhället. Vi har lärt oss att det faktiskt fungerar att jobba hemifrån, så länge man har fiber då... Här har vi alla ett ansvar att fortsätta på den inslagna vägen för att försöka leva mer hållbart. Företagen och det offentliga behöver arbeta vidare på den grund som nu lagts.

Hållbarhet är en central del i tanken om Smarta landsbygder. Däremot är inte hållbarhet det primära målet med varje projekt som genomförs i byarna. Exempelvis är det primära syftet med att bevara lanthandeln att det finns ett behov av en viss service i bygden, samtidigt kan den lokala lanthandeln fokusera på lokalproducerade produkter.

2.5 Vad behövs för att en bygd ska kunna bli "smart"?

Under intervjuerna ställdes frågor om vilka förutsättningar som krävs för en smart landsbygd och för att kunna genomföra den här typen av projekt, och vilka utmaningar bygderna står för i framtiden. I följande avsnitt presenteras dessa.

Figur 1. Förutsättningar för utvecklingen av Smarta landsbygder

2.5.1 Vilka förutsättningar lyfts fram för att kunna utveckla Smarta landsbygder

Som Figur 1 visar är *Intresse* en viktig förutsättning i bygderna. Med intresse åsyftas det lokala intresset att vilja utvecklas, men även att det finns ett intresse från kommunen att stötta bygderna genom den här typen av utveckling. Civilsamhällets betydelse har redan betonats i föregående avsnitt, men de går inte att nog understryka hur viktiga de *ideella krafterna* har varit i de bygder jag varit i kontakt med. Eftersom Smarta landsbygder bygger på förutsättningarna som finns lokalt är det en förutsättning att det finns *kompetens* – kompetens att kunna genomföra projekt och verkställa idéer. En av alla kompetenser som är viktig är *organisationsförmågan*. Att kunna organisera de olika viljor som finns i en bygd och samtidigt möjliggöra samverkan såväl inom lokalsamhällena som med andra aktörer. Det behöver finnas *ekonomiska medel* till att genomföra projekten, ofta ifrån olika EU-fonder. En annan förutsättning som lyfts fram för själva skapandet av smarta lösningar är *kreativiteten* hos personerna lokalt. *Infrastruktur* lyfts även som en viktig förutsättning. Framförallt den digitala infrastrukturen, exempelvis ett utbyggt fibernät, behövs för att kunna möjliggöra smarta lösningar. Det framkommer under intervjuerna hur viktigt *relationer* är, såväl de inre som de yttre relationerna. Det är viktigt att bygga relationer mellan sektorerna likaväl som det är

viktigt med sammansvetsade organisationer, vilka underlättar genomförandet av projekt men också gör det enklare att få projektmedel. Relationen till kommunen lyfts slutligen fram som extra viktig. Det handlar lika mycket om att skapa faktiska förutsättningar som att skapa en kultur där man arbetar tillsammans. En av de intervjuade:

Alla landsbygder ser inte likadana ut, det måste man ha respekt för. Det gäller att anpassa till de lokala förutsättningar som finns. Att matcha ihop viktiga personer inom bygden men även med kommunen.

Utöver dessa nämnda förutsättningar framkommer det från intervjuerna att idéerna behöver förankras lokalt i bygden, de behöver bygga på ett underifrånperspektiv. De intervjuade talar om ett grundläggande behov om att skapa hållbara strukturer som möjliggör utveckling; strukturer som även de behöver anpassas till det lokala. Samtidigt ska idéerna anpassas till de förutsättningar som finns lokalt, sammanfoga viktiga personer på ett lokalt plan och hitta den lokala kompetensen för att kunna ge bygden de bästa möjliga förutsättningarna.

2.5.2 Utmaningar som kan uppstå

Vad gäller utmaningarna bygden står inför i framtiden beror dessa till stor del på vad det är för bygd idag. En generell utmaning för byarna är att fortsatt vara relevanta, att hela tiden fortsätta utvecklas. För att göra det behöver det finnas ett engagemang och kompetenta personer lokalt som tar ansvar. Det behöver finnas metoder som underlättar arbetet för eldsjälarna. Eldsjälarna ska ha möjlighet och förtroendet att delegera arbetet till andra för att minska den egna bördan. Det handlar om en balansgång mellan förberedande arbete och genomförande arbete – en balansgång som inte alltid är helt enkel att hitta. En av de intervjuade som arbetar inom kommunen säger:

Att hålla sig relevant över tid. Se till att upprätthålla ett intresse och inkludera invånarna. Det behöver också skapas resultat. Det finns en liten gullig bild av ideellt arbete, man får inte glömma att ligger mycket arbete bakom. Skapa en positiv bild av det man gör samtidigt som man skapar en medvetenhet om det vi åstadkommer är viktigt utan att påtvinga en plikt-känsla hos invånarna... Det handlar om en balans mellan att bidra lagom och bidra för mycket. Sedan behövs ju såklart vettiga människor som styr projekten med.

För att bygden fortsatt ska vara relevanta behöver arbetet även vara långsiktigt, vilket kan vara problematiskt när man arbetar i projektform. Det gäller för projekten att efterhand involveras i en löpande verksamhet för att skapa långsiktighet. I Skattungbyn i Dalarna har man helt slutat att arbeta med projektmedel. En av personerna från Skattungbyn säger:

Idag finns det ingen samsyn på vilka aktörer som ska göra vad. Lokal utveckling borde utgå från näringslivet istället för ett projektmedeltänk. Det innebär problem när man ska gå från att arbeta ideellt till att börja arbeta mer affärsmässigt, därför är det bättre att göra detta från början... Den tredje sektorn har potential, och kan vara i en

utvecklingslinje som är helt ny eller tar större plats i samhällsutvecklingen. Men det behöver finnas ett långsiktigt tänk.

Ur det bredare perspektivet lyfter flera personer det problematiska med synen på landsbygden idag. De menar att landsbygden i många fall tar en allt för liten plats i samhällsdebatten. Den systematik och det tänk som finns kring landsbygden idag behöver ifrågasättas för att hitta nya ”smarta” sätt att utveckla landsbygden på. Landsbygder såväl som städer behöver ställas om och för att kunna göra detta behöver de styrande personerna välkomna nya tillvägagångssätt. Så här uttrycker sig en av de kommunanställda:

Vi behöver ställa om kommunens verksamhet, utveckla landsbygdsutvecklingen men även utveckla centralorten utifrån landsbygdens perspektiv. Få in ett ännu större landsbygdsperspektiv i kommunen. Vi kan inte arbeta med traditionell offentlig förvaltning. Vi behöver tänka annorlunda, men det är inte alltid det lättaste. Svårt att ändra på hur man jobbar i en offentlig verksamhet. Det behöver finnas de som hela tiden vågar arbeta i framkant och visa vägen.

Det finns även utmaningar som är specifika för de olika förutsättningarna bygderna har. För en avfolkande landsbygd är befolkningsminskningen en utmaning, medan för en snabbt växande landsbygd är bostadsbristen en utmaning.

2.6 Vilka funktioner fyller Smarta landsbygder?

Vilken funktion fyller konceptet Smarta landsbygder i förhållande till hur personer arbetar lokalt med landsbygdsutveckling? Och vad är det egentligen som skiljer Smarta landsbygder från det som redan idag är landsbygdsutveckling? I det följande avsnittet ställer jag den vanliga landsbygdsutvecklingen mot Smarta landsbygder genom att lyfta ett par exempel där Smarta landsbygder redan särskiljer sig, men framförallt har potential att utvecklas ännu mer.

2.6.1 Att utveckla de lokala kompetenserna

Att kompetensutveckla personer på landsbygden är en del av det som kan utmärka en Smart landsbygd. Landsbygdsnätverkets (2021) arbetsgrupp för Smarta landsbygder skriver att en av utmaningarna med att bli en Smart landsbygd är att invånare på landsbygden behöver bättre förutsättningar att utforska sin fulla potential. Det kan innebära verktyg som visar hur man organiserar sig smartare, och hur man får tillgång till service på nya sätt. Alltså olika typer av kompetens som är viktig när man arbetar på detta sätt. Under intervjuerna framkom det från flera olika personer ett intresse av att kompetensutveckla personer lokalt. Det handlade om tankar kring vilka kompetenser som behövs för en smart utveckling av landsbygden och hur man skulle tillgodose personerna med dessa.

Den lokala kompetensutvecklingen var även ett av ämnena som diskuterades under de två fokusgrupperna. Under dessa framkom det att kompetensutveckling kan innebära att få kunskap om metoder för hur man organiserar sig i bygdebolag eller

ansöker om projektmedel men också konkreta verktyg som behovsanalys eller LEA (Lokal ekonomisk analys). I grunden handlar det om att bygderna behöver förstå vilken kunskap man själv besitter, hur den kan komma till användning och till vem man ska vända sig för att få hjälp. Från en av deltagarna i ena fokusgruppen:

Det är viktigt att stötta föreningarna i deras arbete. Det finns ett behov av den direkta stöttningen på plats, någonting som ofta kommunerna saknar resurser till. I dagsläget delas ofta tjänsten landsbygdsutvecklare/näringslivsutvecklare. Det gäller att det finns en medborgardialog... man skulle kunna arbeta mer med viss rådgivning och föreningsbidrag. För att kunna göra mer än så skulle kommunerna behöva större resurser.

De små och krympande landsbygdskommunerna klarar inte av sina ordinarie välfärdsuppdrag och väntas få det allt tuffare i framtiden (Mörk et.al. 2019). Det framkom även under fokusgrupperna att kommunerna inte har kapacitet att organisera en sådan typ av kompetensutveckling. Istället lyftes andra tänkbara organisationer som skulle kunna vara ansvariga. Under fokusgrupperna nämndes organisationer som Coompanion, Almi, Vinnova, Hela Sverige ska leva och Leader som möjliga aktörer att arbeta med lokal kompetensutveckling. Samtidigt skulle de offentliga aktörerna i form av regionerna eller länsstyrelserna kunna verka i en samordnande roll. Från en av fokusgrupperna:

Rent strategimässigt är det svårt att få in på nationell nivå. Jag tänker att intresseorganisationer skulle kunna driva frågan i samarbete med länsstyrelserna (för att länsstyrelserna ska driva den krävs statlig vilja). Därför behövs det påtryckningar på nationell nivå för att kunna få länsstyrelsen att arbeta med detta. Regionerna är för politiskt styrda.

En av de anställda inom Leader förklarade att Leaderområdena i dagsläget redan delvis fungerar som en typ av lobbyorganisation för lokal utveckling, de kan exempelvis bjuda in till breda samtal och bistår personer på lokal nivå i hur man kan hitta finansiering och till vem man ska vända sig. De går inte in med en direkt ekonomisk stöttning utan fungerar mer som någon som ger feedback. För att Leaderområdena skulle arbeta ännu mer konkret behöver det finnas en form av uppdrag bakom, se avsnitt tre.

Det finns även paralleller att dra till företagande och företagsutveckling, där man idag i hög grad arbetar med kompetensutveckling. Det är en av flera delar där näringslivet kan spela en större roll i vilken funktion Smarta landsbygder har, vilket är ämnet för nästa avsnitt.

2.6.2 Näringslivets roll i den smarta landsbygden

Syftet med Smarta landsbygder är att skapa funktionella landsbygder. Fler av de exempel som lyfts i den här rapporten är tagna från projekt finansierade med projektmedel och ideella arbetstimmar. Smarta landsbygder är dock mer än så.

Entreprenörskapet och företagandet spelar en betydande roll för landsbygden och utvecklingen av Smarta landsbygder. En av personerna i Landsbygdsnätverkets arbetsgrupp för Smarta landsbygder beskriver näringslivets roll med följande ord: *”Själva begreppet Smarta landsbygder är i grunden kopplat till näringslivet, även om det också innefattar mycket av de mjuka värdena.”* Det handlar egentligen lika mycket om att utveckla servicelösningar som det handlar om att utveckla det lokala näringslivet. Det ena är inte viktigare än det andra. Ett lokalt utvecklat näringsliv bidrar även till flera av de samhällsfunktioner vi tidigare nämnt som viktiga för befolkningen på landsbygden. På ön Skaftö i Lysekils kommun har stora satsningar genomförts i det lokala näringslivet, främst riktade mot besöksnäringen. Där ser man det lokala näringslivet som katalysatorn för samhällsutvecklingen lokalt. Ett av målen för Skaftö är att öka inflyttningen av permanentboende på ön. En ökad besöksnäring kommer innebära fler arbetstillfällen, större behov av servicelösningar och därmed förhoppningsvis en större inflyttning. En av de boende på Skaftö säger:

Det långsiktiga målet är ju att öka inflyttningen av permanentboende. Apropå att bygga på sina styrkor, Saltön spelades in här. Vid fjärde säsongens premiär hade vi utställning med guider och liknande. Västerhavsveckan – anordnas av Västra Götalandsregionen varje år i augusti. Det är exempel som bygger upp mycket av aktiviteterna just i Skaftö. Dessa bidrar ju till folk i butiker och restauranger. Men även för att få folk att samverka och skapa delaktighet i bygden.

Samtidigt drivs företagen fortfarande av ett ekonomiskt vinstintresse, vilket skiljer dem från de civila organisationerna på landsbygden. En företagare på landsbygden vill först och främst gå med vinst, även om detta inte behöver innebära att det saknas intresse för att utveckla bygden. Som en av de intervjuade uttryckte det: *”Bakom varje företagare står även en företagare som bor och verkar i bygden. Kan de genom sina verksamheter även bidra till den lokala utvecklingen blir det win win.”* Det framkommer under intervjuerna att det lokala näringslivet spelar en viktig om än annan roll än vad staten eller kommunerna gör. För att utnyttja den rollen till fullo behöver näringslivet få ett ännu större inflytande. Det handlar om att låta de olika aktörerna i bygden ta det ansvar som krävs av dem. Det finns stor potential hos företag att i ännu större utsträckning samverka och tillsammans hjälpa den lokala bygden att utvecklas. Att anpassa sina verksamheter efter de faktiska behoven. En av företagarna på landsbygden:

Vi (med syfte på näringslivet) behöver och kan ta ett större ansvar för hur problemen ska lösas, men då behöver vi de rätta verktygen för det... Det handlar om strukturer som är anpassade till den lokala nivån... Eftersom på landsbygden finns en annan typ av tillit.

I utvecklingen av det smarta näringslivet har fiberutbyggnaden och digitaliseringen på landsbygden spelat en viktig roll. Det har underlättat för företag att kunna utvecklas och specialisera sig inom sin bransch. Det finns paralleller att dra till konceptet *smart specialisering* där de grundläggande komponenterna just är en digitalisering och fiberutbyggnad. Idén med smart specialisering påminner om den med Smarta landsbygder. I ett landsbygdsområde utgår den från tre

grundtankar: Att utgå från de resurser och förutsättningar som finns lokalt, att uppmärksamma entreprenörens roll och att inkludera så kallade *low tech*-innovationer, vilka använder sig av teknik för att effektivisera med avseende på organisationer, funktioner och processer. Till skillnad mot Smarta landsbygder har smart specialisering dels ett direkt syfte att använda sig av digital innovation och dels är den riktad mot just näringslivet för att skapa framtida konkurrenskraft (Hermelin & Magnusson 2018; Paulsson 2019). Att digitalisera landsbygdsföretagen och därigenom stärka deras konkurrenskraft är därför en viktig del av att långsiktigt skapa smartare landsbygder.

Tillsammans med de offentliga aktörerna har näringslivet spelat en viktig roll gällande en utbyggnad av fibernäten på landsbygden. Fiberutbyggnaden har visat sig vara oerhört viktig för den digitalisering av landsbygden vi ser idag, tydligast exemplifierat av alla personer som under de senaste året haft möjlighet att arbeta hemifrån. Sådär uttryckte sig en av de intervjuade: ”*Det har varit jättesvårt i vissa fall att faktiskt få igenom en fiberutbyggnad, men oj vad värt det det har varit!*”. En av de grupper i samhället som ett utbyggt fibernät lockar är den yngre generationen. Flera av de intervjuade nämner att attraktiviteten för just unga att vilja bo kvar eller flytta ut till landsbygdssamhällen har ökat tack vare fiberutbyggnaden.

2.6.3 Smarta landsbygder, även för de unga

Den svenska landsbygden associeras inte sällan med en åldrande befolkning och en yngre generation som väljer att flytta till staden. Få unga har idag en positiv inställning till landsbygden. De upplever att den saknar tillgång till arbetstillfällen, service och bostäder (LSU 2020). MUCF:s (Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor) rapport *Vilka ska med? Ungas sociala inkludering i Sverige* (2018) visar att utanförskapet bland unga i landsbygds- och glesbygdsområden liknar det i utsatta urbana områden. Upplevelsen av statlig frånvaro skapar misstro för statsmakten, och färre än hälften av de undersökta ungdomarna från landsbygdsområdena kände sig inkluderade i Sverige som land. Flera av intervjupersonerna understryker detta genom att betona dels det problematiska med att den yngre generationen flyttar ifrån landsbygdssamhällena, men även hur svårt det är att involvera unga i de olika projekt som genomförs för att utveckla landsbygden.

Av den orsaken finns det byar som på ett ännu tydligare sätt försöker involvera unga i landsbygdsutvecklingsfrågor. Byn Veberöd utanför Lund marknadsför sig som Sveriges första smarta by och arbetar även aktivt med att få unga att engagera sig för att arbeta mot en hållbar smart landsbygd. Jag intervjuade en av de aktiva ungdomarna från Veberöd. Hon menar att det finns en viktig poäng med att engagera unga i samhällsdebatten gällande landsbygdsfrågor för att därigenom skapa attraktiva landsbygder för unga att bo kvar på. Det kan även bidra till utvecklingen. Hon menar fortsättningsvis att det som unga kan sakna i erfarenhet och kunskap inom vissa ämnen kan kompletteras med innovativa, kreativa och i flera fall smarta tekniska idéer.

I dagsläget är det inte alls många unga hos oss som engagerar sig. Egentligen beror det inte på att det inte finns ett intresse utan mer att man upplever det alldeles för komplicerat. Gör det ännu enklare för unga att engagera sig, unga tenderar att tappa intresse vid komplicerad byråkrati. Man behöver förenkla kontaktvägarna för unga med det offentliga, framförallt kommunen.

I definitionen av Smarta landsbygder står det ingenting om att man bör involvera unga på landsbygden. Samtidigt är tanken med konceptet att skapa ett resilient samhälle, och då behöver även unga på landsbygden vara en del av utvecklandet av dessa samhällen.

2.6.4 Smarta landsbygder, smarta lokala lösningar eller en smart landsbygdsutveckling?

Landsbygdsutvecklingen är beroende av lokala förutsättningar och de strukturer som landskapet erbjuder. Utvecklingen syftar till att ta vara på dessa resurser och kvaliteter och genom dem skapa arbetsmöjligheter, infrastruktur och service. Detta är någonting som har understrukits som viktigt inte minst i denna rapport. Men vad skiljer egentligen konceptet Smarta landsbygder mot den landsbygdsutveckling som redan finns i Sverige?

Det är en rimlig fråga att ställa, då mycket av det som Smarta landsbygder kretsar kring är metoder och idéer vissa bygder har arbetat med i decennier. Till en början är det viktigt att betona skillnaderna mellan lokala lösningar och smarta lösningar. Lokala lösningar kan uppstå utan en egentlig strategisk betydelse eller tanke bakom, bara det finns ett problem som behöver lösas. De smarta lösningarna är snarare följden av flera lokala lösningar, som syftar till att lösa flera problem. Som en av personerna från Landsbygdsnätverkets arbetsgrupp för Smarta landsbygder uttryckte sig:

En lokal lösning behöver inte vara en smart lösning, men den kan bidra med mervärden som i det större perspektivet leder till en (eller flera) smarta lösningar... Det handlar mer om att bygga upp en kultur om att vilja utvecklas på ett smart sätt.

Att tillsammans i en bygd skapa en kultur med viljan om att utvecklas är snarare det som gör en bygd smart, inte den innovativa lösningen i sig. Konceptet Smarta landsbygder särskiljer sig egentligen inte från den mer traditionella landsbygdsutvecklingen, utan fungerar mer som en vidareutveckling av den. Smartheten i konceptet koncentrerar sig snarare kring metoder och verktyg än de innovativa och tekniska idéer som ibland kan associeras med konceptet. Eller som en av de intervjuade uttryckte det: *"I det flesta fall är den smartaste lösningen även den enklaste."*

Landsbygden har alltid varit och agerat smart, det är bara synen på landsbygden som inte varit smart menade en annan av de intervjuade. *"Istället för att se på landsbygdsamhällen som tillgångar ses de som en belastning."* Han menar vidare

att vad vi sätter för etikett på den här typen av utveckling spelar mindre roll, så länge besluten som fattas är smarta och bidrar till att skapa resiliens på landsbygden. För att besluten som fattas ska kunna vara smarta behöver det finnas en god samverkan mellan det lokala och de olika myndigheterna.

3 Samarbeten, myndigheter och strategier

I inledningen i den här rapporten skrev jag att Smarta landsbygder handlar om samverkan såväl inom byar som mellan byar och det offentliga. Varför är samverkan en sådan vital del av att vara en smart landsbygd och vilka aktörer är det egentligen lokalsamhällena samverkar med, samt hur kan konceptet vara en del av olika strategier?

3.1 Ett verktyg för olika myndigheter

Smarta landsbygder är ett arbetssätt som sträcker sig över flera arbetsområden och involverar åtskilliga myndigheter. Samtidigt fyller konceptet olika funktioner för de olika myndigheterna. Kommunerna arbetar delvis direkt med de lokala aktörerna på landsbygden. Regionerna däremot för dialogen med övriga myndigheter kring allt från service- och transportfrågor till klimat- och jordbruksfrågor. De är viktiga i sin roll som samordnare i alla typer av landsbygdsfrågor. Inom landsbygdspolitiken idag är Leaderområdena den minsta samordnande nivån. De skulle därför kunna fungera som länk mellan de regionala utvecklingsstrategierna och de geografiskt betydligt mindre Smarta landsbygdena. Leaderkontoren kan genom detta utgöra en stödfunktion för de lokala initiativ som initierar Smarta landsbygder-strategier. Detta arbetssätt finns redan på vissa platser, även om det inte är uttalat som ett mål idag (Jordbruksverket 2019).

Tanken med Smarta landsbygder är inte att skapa nya strategier för hur kommuner, regioner eller andra instanser ska arbeta. Smarta landsbygder ska snarare underlätta samarbeten mellan dels olika myndigheter och den lokala nivån, dels genom att överbygga olika typer av EU-fonder och politikområden. I den avsikten är det viktigt att tanken om Smarta landsbygder även involveras på regional och nationell nivå, och inte endast på lokal nivå (Jordbruksverket 2019). Fördelen med konceptet Smarta landsbygder gentemot de redan existerande åtgärder och insatser som finns inom landsbygdspolitiken är att det ska fungera som gemensam nämnare för alla dessa. Det ska sin tur effektivisera det totala stöd-prioriteringsarbetet. I följande avsnitt presenteras de olika myndigheternas roll ur de intervjuades perspektiv.

3.1.1 Kommunens roll

En av förutsättningarna och som underströks av alla deltagare i den här studien är hur viktigt det kommunala samarbetet är. För att ett sådant samarbete ska fungera är de personliga relationerna viktiga. Det betonas att såväl bygden som kommunen delar ansvaret för att skapa goda relationer. Som en liten bygd i en större kommun

finns en risk att uppleva sig bortprioriterade, följaktligen gäller det att aktivt föra en dialog med kommunen och visa att det finns en vilja att utvecklas. I mindre kommuner kan dialogen mellan bygd och kommun upplevas som enklare. Dock saknar de mindre kommunerna i sin tur ofta resurser till mer omfattande projekt. Skälet för projektägarna att samverka med kommunen handlar framförallt om just kommunens tillgång till resurser. Så här svarade en av de kommunanställda jag intervjuade på frågan om hur han tror att kommunen upplevs:

Tror det upplevs som bra ändå, det är min bild iallafall. Sen kan det ju alltid bli bättre. Skiljer sig mycket mellan kommunerna såklart, har man en anställd landsbygdsutvecklare är det klart att ett större fokus kan läggas på just dessa frågor... Sen tenderar tyvärr gamla konflikter att ligga kvar.

De kommuner som har en anställd landsbygdsutvecklare har lyft detta som betydelsefullt när man försöker genomföra den här typen av smart utveckling av byarna. Oavsett om man har en landsbygdsutvecklare anställd eller inte, gäller det från kommunens sida att dels visa sitt intresse för bygden men också att berätta för bygden om de satsningar som genomförs. Från landsbygden kan nämligen kommunen upplevas som frånvarande. Förmedlar däremot kommunen det arbete den gör för den lokala bygden kan denna uppfattning förändras, vilket i sin tur leder till bättre möjligheter för framtida samverkan. Framförallt genom den typen av projekt där kommunen når ut till människor och delar av samhället de inte hade gjort annars.

3.1.2 Regionens roll

Regionens roll för utvecklingen av Smarta landsbygder är av naturliga skäl inte densamma som kommunens. Vid frågan på vilken roll regionen har spelat för den lokala bygden var de intervjuade inte lika positivt inställda som de var mot kommunen. Intervjupersonerna upplevde att regionerna borde visa ett större intresse för den lokala nivån och att regionerna saknade det lokala perspektivet i sina arbetsmetoder. Däremot uppskattades flera av tjänstepersonerna inom regionen för sin passion och uppmuntran för lokal utveckling, på individnivå. Under intervjuerna betonades även att kontakten mellan den lokala nivån, kommunen och regionen kunde förbättras och framförallt förenklas. Regionerna kan idag upplevas som lite frånvarande, men med en stor potential om de arbetade ännu tätare med den lokala nivån. En av projektägarna från en bygd i södra Sverige säger:

Ett problem med samarbeten är att man ofta inte ser de potentiella möjligheterna och därför inte utvecklar några samarbeten. Istället arbetar man allt oftare efter de direkta behoven. Bland de byar där de direkta behoven är lösta är även inställningen till samarbeten generellt bättre. Regionen skulle kunna spela en roll här för att möjliggöra ännu mer samverkan.

Även om regionernas huvudsakliga roll inte är att verka direkt på den lokala nivån har de möjlighet att ta ett större ansvar i en samordnande roll på ett sätt som inte

kommunala tjänstemän har möjlighet till, förklarar en av de kommunala tjänstemännen i en intervju. De skulle exempelvis kunna förenkla kopplingarna mellan olika typer av fonder och projektmedelsansökningar. Samtidigt arbetar idag regionerna mycket med dialogen med olika myndigheter kring viktiga frågor. Men likt kommunerna kan regionerna bli bättre på att faktiskt visa den lokala bygden vad man gör för dem. Kommunerna kan också själva aktivt spela en roll genom att försöka involvera regionen i dessa frågor.

3.1.3 Övriga myndigheters roll

I intervjuerna framkommer också att myndigheter som Tillväxtverket, länsstyrelsen och Jordbruksverket är viktiga för utvecklingen av Smarta landsbygder; i första hand eftersom de hanterar en stor del av de projektmedel som söks, men även i deras roll som kunskapsförmedlare. Deras roll upplevs vara vägvisande i hur man kan arbeta snarare än att berätta vad man konkret ska göra. Ansvaret ligger i slutändan hos de lokala krafterna att arbeta på sina egna sätt. Inställningen till dessa myndigheter är god även om de i vissa fall anses sakna det lokala perspektivet. En erfaren projektledare säger:

De ansvarar för EU-fonder, vilket är jätteviktigt såklart. På så sätt möjliggörs väldigt många projekt, samtidigt kan jag tycka att de (med syfte på myndigheterna) behöver vara mer verklighetsanpassade för det lokala perspektivet. Det är alldeles för krångligt med ansökningarna. De tar extremt mycket tid, och då har jag ändå jobbat på med detta länge!

Vad som lyfts som negativt med dessa myndigheter är främst hur komplicerade deras handläggning vid ansökan om projektmedel kan vara. Framförallt tycker man att ansökningarna och redovisningarna till Leader är för komplicerade. Alldeles för mycket tid läggs på att redovisa små petitesser, någonting som gör att viljan till att ansöka om bidrag från Leader kan minska framförallt hos de personer som inte är vana vid den här typen av bidragsansökningar sedan tidigare. Alla bidragsansökningar upplevs dock inte lika komplicerade. Bidragen från olika EU-fonder lyfts som betydligt osmidigare än de nationella bidrag man kan söka. Samtidigt finns det en förståelse i att det kan finnas en tröghet i att ansöka om projektmedel från ett system så stort som EU. Av den anledningen lyfter flera av de intervjuade fram hur viktigt det är med kompetenta och samarbetsvilliga handläggare i ansökningsprocessen.

3.2 Smarta landsbygder som katalysator för samverkan

Samarbetet med offentlig sektor har i tidigare avsnitt visat sig vara viktigt. Den samverkan som finns mellan byar skiljer sig åt visar det sig från intervjuerna. Generellt är de flesta av personerna från intervjuerna öppna för att samarbeta med andra byar, vissa mer än andra. De allra vanligaste samarbetena är de som sker med byar i närheten och inom kommunen. Ibland med kommunen som involverad part, ibland utan. Samarbeten med byar utanför kommungränserna är inte alls lika

vanliga, även om vissa ser potentialen i den typen av samverkan. Här citeras en av de intervjuade:

Vi har varit involverade i internationella frågor gällande både energisektorn och kvinnofrågor vilket har lett till att flera från andra länder har hört av sig och blivit inspirerade av oss... Detta har inneburit att vi varit med i ett sammanhang och kunnat nätverka inom andra frågor, det går att koppla samman med andra typer av lokal utveckling.

Att låta sig bli inspirerad av andra samtidigt som man inspirerar andra är en stor del av vad samverkan mellan byar egentligen går ut på menar flera av de intervjuade. Under de senaste årens ökning av digitala föreläsningar, seminarier och konferenser kan fler personer i bygden på ett enklare sätt involvera sig, vilket flera av de intervjuade ser som positivt. Nätverkande och personliga kontakter anses spela en viktig roll för samverkan mellan byar, även om olika typer av plattformar, exempelvis projektdatabaser, fyller en funktion det med.

Det finns ett intresse för människorna ute i byarna av att lyssna och lära sig av varandra... Skapa kontakter med folk som har förståelse för den situation man själv befinner sig i... att där utbyta tankar, men även ren konkret information, såsom tips i bidragsansökandet o.s.v.

I grunden behöver det även finnas ett underlag för samarbete. De involverade parterna behöver få ut någonting rent konkret utav ett samarbete. En av intervjupersonerna berättar att det är svårt att motivera ett samarbete där inga konkreta resultat syns, att det är svårt att bara fokusera på de långsiktiga konsekvenserna av samarbeten när man arbetar här och nu.

En stor del av samarbeten är att skapa en grund som möjliggör för framtida samarbeten som det kan finnas större behov av. Detta innebär att få idag är missnöjda med de samarbeten de redan haft, även om de inte ger någon frukt idag. Det problematiska är att det är någonting som snabbt glöms bort.

3.3 Prioriterade politiska sakområden

I föregående avsnitt diskuterades vilken roll olika myndigheter och samverkan mellan lokalsamhällen spelar för utvecklingen av Smarta landsbygder i Sverige. För att konkretisera detta ännu tydligare och underlätta för framtida strategiplanering i hur man ska arbeta med Smarta landsbygder framgent fick de intervjuade svara på frågan: Vilka politiska sakområden bör man satsa mer på i kontexten Smarta landsbygder? I den här rapporten vill jag lyfta fem områden som intervjupersonerna upplevde som allra viktigast. En del av områdena är redan prioriterade i landsbygdspolitikerna medan andra är mer specifika för konceptet Smarta landsbygder.

- *Bostadspolitiken*. Detta är redan en del av de prioriterade sakområden som landsbygdspolitikerna idag satsar på. Men i och med det senaste årets

pandemi har det skapats ett pånyttfött intresse för att flytta ut på landsbygden. Samtidigt finns det ingen ekonomisk lönsamhet att bygga nya hus eller för den delen renovera gamla hus på landsbygden. Här behöver det underlättas så att alla ska kunna bo på landsbygden, även den yngre och kapitalsvaga generationen. Det finns innovativa projekt som förenar bostadsproblematiken på landsbygden med andra byautvecklingsfrågor, se exemplet med Duveds-modellen.

- *Fysisk och digital infrastruktur.* För att hålla ihop Sverige är grunden en god infrastruktur, såväl fysisk som digital. Den fysiska infrastrukturen bidrar till att skapa attraktivitet på landsbygden för såväl besökare som boende. Där behöver det genomföras tydligare satsningar på vägupprustningar, nya cykelvägar och dylikt. Det gäller även transportlösningar för personer i form av en fungerande kollektivtrafik och för en infrastruktur för godstransporter. Utöver detta behöver det finnas en fortsatt satsning på digitalisering och fiberutbyggnad. Den digitala kommunikationen är en viktig del för att en bygd att kunna fortsätta utvecklas på ett smart sätt. Även detta har blivit aktualiserat under senaste året där allt fler har arbetat hemifrån och med digital undervisning i skolorna.
- *Miljösatsningar.* En av grundtankarna med Smarta landsbygder är att skapa långsiktigt hållbara samhällen. För att uppnå detta behöver ett omställningsarbete av landsbygden genomföras och för att skapa hållbara samhällen ur en miljömässig synpunkt behöver ännu fler miljösatsningar göras. Det kan vara allt från lokala förnyelsebara energisatsningar till rekoringar och samordnade transportlösningar. Det är exempel på satsningar som flera av de intervjuade upplever att politiken kan fokusera ännu mer på.
- *Statens närvaro i landsbygder.* Även detta är redan ett prioriterat sakområde inom landsbygdspolitiken. Flera av de intervjuade upplever trots detta att det inte fungerar att stänga igen alla offentliga serviceställen i den utsträckning man gör idag. Istället behöver man komma fram till nya smarta och modigare metoder om hur den offentliga förvaltningen i framförallt glesbebyggda landsbygdskommuner bör se ut. Vilka behov finns egentligen på landsbygden och hur ska dessa behov tillgodoses?
- *Lokal kompetensutveckling.* För att kunna ta tillvara och nyttja den kompetens som finns lokalt, vilket är grundtanken med Smarta landsbygder, behöver det även finnas en kompetens lokalt. Med rätt kunskap kan de lokala krafterna utveckla en hel del på egen hand. Det kan handla om utveckling av organisationsformer för bygdebolag och liknande.

Utöver att arbeta med dessa specifika områden upplever en del av de intervjuade att det behöver finnas en större tydlighet om vilka sakområden som faktiskt är prioriterade av politikerna. Den byråkratiska kunskapen och förståelsen finns inte alltid hos personer på den lokala nivån om vad det egentligen satsas på från politiskt håll. Därför är det viktigt att försöka bygga broar mellan myndigheter, politiker och den lokala nivån. Personer på lokal nivå tänker sällan på dessa frågor i relation till olika sakområden, de vill helst se möjligheter till utveckling för just den egna bygden.

3.4 Om att involvera konceptet i politiska strategier

Under de två senaste åren (2020-2021) har arbetsgruppen för Smarta landsbygder på Landsbygdsnätverket publicerat flertalet podcasts såväl som webinarier. Allt fler som arbetar med landsbygdsutveckling känner till konceptet, vilket inte minst visar sig i intervjuerna i den här studien. En stor del av tanken med Smarta landsbygder är också underifrånperspektivet, vilket alla intervjupersonerna understryker. Samtidigt får det inte bli för dominerande. En av personerna i arbetsgruppen för Smarta landsbygder betonar vikten av samordning och överblick: *”Det är lite det som den smarta landsbygden ska handla om – strategisk utvecklingssatsning. Vi behöver bygga expertråd och expertkunskaper anpassade till den lokala nivån.”* I dagsläget saknas begreppet Smarta landsbygder dock tydligt i de nationella strategierna. Att bli infört där är kanske precis det som behövs för att konceptet ska få absolut genomslagskraft. När jag ställde frågan i mina intervjuer diskuterades Smarta landsbygder i relation till såväl nationella, regionala som kommunala strategier. Intervjupersonerna tyckte överlag att det var en god idé att involvera begreppet i strategier. En av projektledarna i byarna säger:

Det handlar om hur vi tillsammans kan ta vara på de resurser som finns. Jätteviktigt med policydokument som styr hur vi ska jobba på en mer abstrakt nivå, sen är det svårt att få igenom på alla nivåer dock och framförallt behöver vi på lokal nivå på ett enkelt sätt kunna använda oss av dokumenten för att kunna utvecklas.

I de flesta intervjuer lyftes vikten av att det krävs en tydlig kommunikation mellan det offentliga och lokalsamhällena för att Smarta landsbygder ska vara en del av strategierna, vare sig de är nationella, regionala eller kommunala. Underifrånperspektivet är viktigt och de lokala krafterna är redo för ansvar. *”Ge bygderna en viktig roll, det får dem att växa!”* Uttryckte sig en av de intervjuade. För att ge bygderna ännu större mandat i den lokala utvecklingen finns det en önskan om att delta i den kommunala planeringen. Här citeras en projektledare på lokal nivå angående de kommunala strategierna:

I de kommunala planerna skulle en representant från byarådet kunna sitta med för att delta med sina tankar... Vi får ofta komma in för sent i arbetet, det vore så mycket enklare att vara med från början.

I vissa fall har bygderna blivit givna ett större ansvar, en viktigare roll. I Vingåkers kommun är lokala utvecklingsplaner en del av arbetssättet på landsbygden. *”Att arbeta med lokala utvecklingsplaner är en del av Smarta byartänket och de involveras sedan i kommunala strategier.”* De kommunala strategierna fungerar sedermera som underlag till de regionala som i sin tur är sammankopplade med de nationella. Detta är ett tydligt exempel på hur underifrånperspektivet tar plats i olika strategier. I Vingåkers kommun har kritiken uteslutande varit positiv. Trots detta är den här typen av arbetssätt snarare ett undantag än en regel. Det upplevs ha sitt ursprung i att kommuner har en tendens att vara rädda för nya arbetssätt. Kommuner som Vingåker blir därigenom vägvisare för hur innovativa arbetsmetoder inom den smarta landsbygdsutvecklingen kan gå till. Om resultatet i

sin tur faller väl ut, då kan andra kommuner ta efter och arbeta med liknande metoder.

Vid en av fokusgrupperna diskuterades rent konkret hur begreppet skulle kunna bli prioriterat i kommande strategier. En av idéerna som kom fram var att det borde finnas nationella expertnoder olika frågor. Det skulle kunna handla om expertnoder med kunskap om exempelvis bygdebolag eller expertnoder för småskaliga energilösningar som hela landet kan ta del av, samtidigt som kunskapen är anpassad till den lokala nivån. Det är en idé som påminner en hel del om diskussionerna som fördes gällande lokal kompetensutveckling. Denna fokusgrupp ville även se en tydligare koppling till forskningen, exempelvis genom Vinnova eller Horizon. I dagsläget finns det inslag av en sådan koppling men inte någon integrerad satsning.

Alla var dock inte enkom positiva till att integrera begreppet i strategiarbetet. Under intervjuerna framkom även en viss kritik, eller snarare ifrågasättande av begreppet Smarta landsbygder och hur det skulle kunna ta plats i olika politiska strategier. En av de intervjuade kommunala landsbygdsutvecklarna menade att begreppet i sig är för ospecificerat för att vara en del av strategier. För att vara en del av en strategi behöver begreppet konkretiseras och på ett tydligt sätt kunna kopplas till olika ekonomiska medel. Denne landsbygdsutvecklare menar att tanken med Smarta landsbygder mer handlar om hur man kan uppmuntra samverkan och innovationer, snarare än att tvunget försöka koppla begreppet till ekonomiska medel för att kunna vara en del av olika typer av strategier.

4 Diskussion

I följande avsnitt presenteras mina egna reflektioner kring innehållet i rapporten, samt tankar om möjligheter kring hur man kan arbeta vidare med konceptet Smarta landsbygder.

4.1 Andra typer av Smarta landsbygder

I den här rapporten har det främst fokuserats på bygder med en stagnerande eller minskande befolkning där projekt kopplade till service har genomförts. Samtidigt finns det andra typer av bygder med drivkrafter, projektexempel och perspektiv som inte den här rapporten berör. Smarta landsbygder bygger på ett underifrånperspektiv och de behov som finns lokalt. Det handlar återigen om *att utifrån förutsättningarna lyfta fram de lokala styrkorna genom kreativa innovationer*.

Innovationer i allmänhet och digitala innovationer i synnerhet har spelat en roll för begreppet när det har etablerats inom EU (ENRD 2018). De finns flera byar i Sverige som använt sig av digitala innovationer i lägre utsträckning, alla fibersatsningar är ett exempel på detta. Det finns även exempel på byar i Sverige där det förekommit i högre utsträckning, den mest kända är Veberöd i Skåne som

nämndes tidigare i rapporten. Det finns även fler exempel på bygder med större digitala lösningar som inte har tagits upp i den här rapporten. Istället har jag i den här rapporten valt att fokusera på bygder där man framförallt arbetat med olika typer av servicelösningar.

En annan typ av innovation är de sociala innovationerna. Komplexiteten kring dessa behandlas inte närmare i den här rapporten. Lindberg (2017) menar dock att sociala innovationer spelar en viktig roll på landsbygden där de sociala utmaningarna är tydliga. Sociala innovationer som kan motverka sådana utmaningar är exempelvis sociala serviceinrättningar, involverande workshops där lokala planer och visioner presenteras samt stöttning av socialt utsatta grupper. De två första exemplifieras i den här rapporten som serviceprojekt och demokratiska projekt. Gällande sociala innovationer för utsatta grupper är det ingenting någon av intervjupersonerna lyfte att de arbetat med i sin bygd. Av representanterna från kommunerna var det däremot flera som arbetat med den typen av sociala innovationer.

Det finns även exempel från andra byar som arbetat aktivt med sociala innovationer för utsatta grupper och andra sociala innovationer exempelvis riktade mot jämställdhet. Att de inte framkommer tydligt i denna rapport beror inte på att det inte är en del av konceptet Smarta landsbygder, utan snarare att de deltagande intervjupersonerna inte arbetat aktivt med dessa frågor. I andra länder inom EU har sjukvårdslösningar även varit en del av Smarta landsbygder (ENRD 2018). Just sjukvårdslösningar kan lokala aktörer inte genomföra i Sverige, dock finns det möjligheter för regionerna eller kommunerna att utveckla den typen av projekt.

4.2 Den viktiga lokala kompetensen

Redan i definitionen av begreppet lyfts tanken om *att vidareutveckla de kompetenser som finns lokalt* fram som en del av att vara en smart landsbygd. Denna tanke är någonting som inte bara intresserat mig som författare utan en fråga som flera medverkande personer i den här rapporten har lyft. Det har framkommit att en rad kompetenser och attribut som exempelvis organisationsförmåga, socialt kapital och en förmåga att förstå det byråkratiska systemet är viktiga för utvecklingen av Smarta landsbygder. Det har varit kompetenser som en begränsad mängd personer inom byn/bygden besuttit, trots att denna kompetens har varit oerhört viktig. För att således skapa en långsiktighet i den här typen av utveckling av platser ser jag därför ett behov av att fler personer har möjlighet till att anskaffa sig dessa kompetenser. Förslagsvis kan det ske genom att väva in kompetensutvecklingen i de nationella strategierna för att underlätta för mindre organ, exempelvis regionerna, att samordna detta.

I näringslivet använder man sig av kompetenskartläggningar för att utveckla sin verksamhet. Man undersöker vilka kompetenser som finns, vilka kompetenser som krävs för att uppnå de såväl kortsiktiga som långsiktiga målen och i vilken grad personer inom verksamheterna behöver utbilda sig inom dessa områden. En

liknande kartläggning av viktiga kompetenser skulle kunna genomföras i relation till Smarta landsbygder. Mindre kartläggningar av förutsättningar sker redan i den här typen av lokal utveckling. Större kartläggningar för flera bygder, förslagsvis inom ett Leaderområde, saknas dock idag.

4.3 Vad gör man när kompetensen inte finns där?

En annan sak som lyftes angående de ovan nämnda kompetenserna är att de inte sällan tillhör personerna som är nyinflyttade i bygden, inte de personer som redan bor där. Det betyder att det är ännu viktigare att utveckla den nödvändiga kompetensen i alla bygder, inte bara de som redan har denna inflyttande kompetens. Det leder in på det som i min mening är det mest problematiska med tanken om Smarta landsbygder och kompetens. För att ännu en gång gå tillbaka till idén bakom Smarta landsbygder – *Att låta invånarna dra nytta av den kunskap/kompetens och de förutsättningar som finns* – Hur ska då samhällena där förutsättningarna är undermåliga och kompetensen skiner med sin frånvaro agera? Hur ska samhällena kunna vara smarta om inte förutsättningarna existerar? I den här rapporten har representanter från ett drygt tjugotal byar deltagit. Ett drygt tjugotal av hur många? Enligt SCB (2015) finns det drygt 3000 småorter i Sverige idag. Med småort menar då SCB samhällena med 50-199 folkbokförda invånare. Utöver småorter finns säkerligen ett tusental tätorter som kan klassas som landsbygdssamhällena. Är det rimligt att tro att alla dessa samhällena besitter den kompetens och de förutsättningar som har visat sig var nödvändiga för den här typen av utveckling? Svaret på den frågan är förmodligen nej, men någonting som kan underlätta för landsbygdssamhällena är om de samarbetar med varandra.

4.4 Samverkan – kugghjulet i den smarta landsbygden

En central del i tanken med Smarta landsbygder är tanken om samverkan. *Det handlar om samverkan såväl inom byar som mellan byar och det offentliga.* Från intervjuerna lyftes framförallt att det krävdes ett bra samarbete mellan kommunen och den lokala bygden. Även andra myndigheter lyftes fram som viktiga, framförallt som kunskapsförmedlare och ansvariga för projektmedel. Någonting landsbygdssamhällena generellt och i synnerhet Smarta landsbygder skulle kunna utveckla är samarbetet med andra byar. Från intervjuerna framkommer uteslutande positiv kritik till de samarbeten som funnits mellan byar, även om det i flera fall bara har bestått av ett personligt kontaktutbyte snarare än faktiska tjänster. Samtidigt ska inte samverkan sökas för samverkans skull, det behöver finnas ett syfte med att samverka. Trots de olikheter som skiljer de olika landsbygdssamhällena åt finns det även likheter, vilket ger förståelse som grundlägger en god samverkan.

Det är samverkan, såväl offentlig som privat, som framförallt gör ett samhälle eller en bygd smart. Det behöver också finnas kreativa idéer, ett lokalt förankrat intresse och ideell arbetskraft, men framförallt behövs en infrastruktur som möjliggör allt detta och som får individer och organisationer att samverka. Samverkan av alla små

samhällen och bygder som idag arbetar för lokala lösningar med framgångsrika resultat, kan i större samverkan tillsammans utgöra en smart strategisk utveckling. En bygd i sig är inte en smart by, utan först när den utgör en del av ett större nätverk av byar blir den smart. Smartheten i konceptet smarta byar, hävdar jag, tar sig inte form i hur innovativa eller tekniska projekten som genomförs är, utan snarare i hur aktörerna på landsbygden samverkar med varandra för att tillsammans skapa lösningar som för alla inblandande är smarta.

5 Referenser

ENRD (2018). *Smart villages Revitalising rural services*. (EU rural review no 26). Luxembourg: Publications Office of the European Union.

ENRD (2018). *Collection of projects presented of TG members*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.

European Commission (2020). *Smart cities*. Tillgänglig: [2021-05-03]
https://ec.europa.eu/info/eu-regional-and-urban-development/topics/cities-and-urban-development/city-initiatives/smart-cities_en

Hermelin, B. & Magnusson, D. (2018). *Den smarta landsbygden : digitalisering av landsbygdens företag*. Nya visioner för landsbygden. (ss. 177–202).

Jordbruksverket (2019). *Beställning: Smart Villages – smarta landsbygder*. Stockholm: Näringsdepartementet

Kvale, S., Brinkmann, S. & Torhell, S.-E. (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.

Landsbygdsnätverket (2021). *Smarta Landsbygder*. Tillgänglig: [2021-06-02]
<https://www.landsbygdsnatverket.se/inspiration/smartalandsbygder.106.3c74f7401724dc36558c3042.html>

Lindberg, M. (2017). Promoting and sustaining rural social innovation. *European Public & Social Innovation Review*, 2 (2), 30-41

LSU (2020). *EU och ungas representation*. Stockholm: LSU

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (2018) *Fokus 18: Vilka ska med? ungas sociala inkludering i Sverige*, Stockholm, ISBN: 978-91-88455-87-1

Mörk, E., Erlingsson, G.O. & Persson, L. (2019). *Kommunernas framtid*

Ostrom, E. (2019). *Allmänningen som samhällsinstitution*. 2 uppl. Lund: Arkiv Förlag

Paulsson, D. (2019) *Report on the smart specialization in Sweden*.

Putnam, R. & Eklöf, M. (2001) *Den ensamme bowlaren: den mareikanska medborgarandans upplösning och förnyelse*. Stockholm: SNS förlag

Putnam, R.D., Leonardi, R. & Nanetti, R.Y. (1994). *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton University Press

Regeringskansliet (2018). *En sammanhållen politik för Sveriges landsbygder – för ett Sverige som håller ihop*.

SCB (2015). *Småorter; arealer, befolkning*. Statistiska Centralbyrån. Tillgänglig: [2021-06-02] <https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/miljo/markanvandning/smaorter-arealer-befolkning/>

SFS 2015:266. *Om lokala aktionsgrupper*. Stockholm: Näringsdepartementet

SFS 2015:407. *Om lokalt ledd utveckling*. Stockholm: Näringsdepartementet

Syssner, J. (2014) *Politik för kommuner som krymper*. Norrköping: Centrum för kommunstrategiska studier, Linköpings universitet.

Syssner, J. (red.) *Nya visioner för landsbygden*. Norrköping: Linnefors förlag.

Syssner, J. & Meijer, M. (2020). Innovative planning in rural, depopulating areas: Conditions, Capacities and Goals. *Innovation in Public Planning: Calculate, Communicate and Innovate*. Cham: Springer International Publishing, 151-169.

von Essen, J. & Ydreemark T. (2020). *Det lokala civilsamhällets roll på landsbygden*. Allmänna arvsfonden.

WCED (World Commission on Environment and Development) (1987): *Our Common Future*. Oxford: Oxford University Press

Wolzink (2000). Wind power and the NIMBY-myth: Institutional capacity and the limited significance of public support. *Renewable energy*, vol. 21 (1), ss. 49-64. Elsevier.